

SELEKCIJSKA I VRIJEDNOSNA PRISTRANOST U ISTRAŽIVANJU (DRŽAVNOG) TERORIZMA

Danijela Lucić *

UDK: 323.28:303
323.28:001.8

Pregledni rad

Primljeno: 1. X. 2015.

Prihvaćeno: 8. II. 2016.

SAŽETAK

Selekcijska pristranost očituje se u izboru samo onih slučajeva koji potvrđuju istraživačevu tezu, dok se vrijednosna pristranost povezuje s istraživačkim sklonostima, vrijednostima i stavovima o samom predmetu istraživanja. Studije o terorizmu iz korpusa dominantnog (*mainstream*) znanja usredotočene su na pitanje nedržavnog terorizma koji provode terorističke organizacije. One ne poznaju državni terorizam, tj. terorizam kojega provode i pomažu države. Ignorantski stav većine znanstvenika i stručnjaka rezultat je višegodišnje suradnje s vlastima koje se tim znanjem služe u oblikovanju svojih politika. Zaključuje se da je odnos znanosti, eksperata i vlasti urodio vrijednosnom pristranošću koja generira selekcijsku pristranost pa eklatantni primjeri državnog terorizma nisu uzimani u obzir za objašnjenje (državnog) terorizma.

Ključne riječi: terorizam, državni terorizam, selekcijska pristranost, vrijednosna pristranost.

DRŽAVNI TERORIZAM NA MARGINI DRUŠTVENIH ZNANOSTI

U nastojanju da objasni određeni fenomen, dokaže ili opovrgne određenu tezu, cijelu teoriju ili pak iznese neko predviđanje, znanstvenik nezaobilazno poseže za pisanom historiografijom, a danas sve češće i za različitim digitalnim bazama u kojima su pohranjene velike količine podataka. Istraživač politolog, sociolog, ekonomist ili neki drugi „društvenjak“ može krenuti u pretragu starijih ili recentnijih dokumenata, zapisa i podataka s pretpostavkom da su oni zapisani, tj. evidentirani *sine ira et studio* i da njihova objektivnost nije upitna. Također, istraživač ukupnoj građi može pristupiti s dozom skepse ili, bolje rečeno, kritičkog propitivanja. Međutim, čak i kad ne postoje ni najmanje sumnje u podatke koji istraživaču stoje na raspolaganju, problem selektivnog pristupa historiografskoj građi i bazama podataka permanentan je i nijedan istraživač ga nije *a priori* lišen. Dakako, potpuna vrijednosna neutralnost

* Danijela Lucić (lucicdanijela@gmail.com) magistra je sociologije i doktorandica je na studiju Komparativna politika na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

u društvenim znanostima nije moguća, no potencijalno velik problem za istraživača može biti činjenica da fenomen koji istražuje, neovisno o (ne)kontaminiranosti historiografske građe kojom se služi, već ima svoj povijesni trag koji od samog početka istraživača odvodi u smjeru gdje je pristranost i konstruiranje povijesnih činjenica neizostavan dio stvaranja znanstvenih i povijesnih „istina“.

Fenomen terorizma paradigmatički je primjer stvaranja takvih „istina“. Naime, znanstvene discipline u kojima se tematizira terorizam pristupaju mu isključivo kao nedržavnom nasilju, nasilju koje provode nedržavne terorističke organizacije. Dominantan diskurs znanja o terorizmu desetljećima (re)producira sliku terorizma kao monopola nedržavnih aktera istodobno se stavljajući na raspolaganje državi i asistirajući joj u borbi protiv terorizma. *Mainstream* znanost o terorizmu zaobilazi pitanje državnog terorizma, odnosno nasilja koje provode države, premda je terorizam nastao kao oblik državnog djelovanja i premda su kroz povijest zabilježeni ne samo primjeri pojedinačnih slučajeva državnog terorizma, nego su neke države po svim kriterijima bile terorističke, odnosno egzistirale su na teroru nad svojim građanima i građanima drugih zemalja.

Bez obzira na brojne empirijske primjere državnog terorizma i cijele epohe državnog terora, državni terorizam je teorijski i empirijski zanemaren u studijama terorizma, sigurnosnim studijama, međunarodnim odnosima, političkoj teoriji, komparativnoj politici, sociologiji i drugim društvenim znanostima i disciplinama. Također je zanimljivo i paradoksalno da, iako je predmet interesa brojnih aktera koji prije svega nastoje odgovoriti na pitanje što je terorizam, o definiciji terorizma ne postoji akademski konsenzus. Definicije ovise o istraživačkim polazišnim pozicijama pa se o terorizmu može govoriti prije kao o socijalnom konstruktumu nego o objektivno i koherentno definiranom fenomenu. Posve je jasno da u takvoj „sivoj“ zoni istraživački rad nerijetko obilježava pristranost u pristupu historiografskoj i ostaloj građi.

Tako je za većinu suvremenih istraživača 11. rujna 2001. „školski“ primjer terorističkog čina, dok, npr., američke akcije rušenja vlada, gušenja pobuna, ubojstava nepodobnih državnika i ustanovljavanja proameričke vlasti u državama diljem svijeta ili neće biti uzete u razmatranja o terorizmu ili će biti predstavljene kao oslobođenje potlačenog naroda od tirana, premda je riječ o terorizmu *par excellence* i to onome kojega provodi država. Na primjerima gdje je država počinitelj, pomagač ili pokrovitelj terorističkog čina ukazujemo na to da su neprepoznatljivost državnog terorizma u literaturi i selekcijska pristranost primjera terorističkih akata (u nastojanju da se objasni fenomen terorizma) usko povezani. Smatramo da se selekcijska pristranost nadovezuje na vrijednosnu, a ona označava početnu poziciju istraživača i dubok povijesni trag dominantnog diskursa kojim je svjesno ili nesvjesno istraživač krenuo u svoj istraživački pohod.

TERORIZAM I DRŽAVNI TERORIZAM – DEFINICIJSKI PRIJEPORI

Premda terorizam u rasprave znanstvenih i stručnih krugova ozbiljno ulazi 1970-ih, na svjetskoj sceni on postoji više od dva stoljeća. Ovaj fenomen prilično dugog povijesnog kontinuiteta bio je, i još uvijek jest, vrlo obrađivana tema u različitim društvenim krugovima. Terorizam zaokuplja politiku i državu, tj. sastavnice državnog aparata kao što su vojna, policijska, sigurnosna, obavještajna i sl. No, usprkos velikom interesu i hiperprodukciji literature o ovom globalnom fenomenu, još ne postoji generička definicija terorizma. Znanstvena i stručna javnost nisu uspjele postići konsenzus oko toga što jest, a što nije terorizam pa danas, kako navodi Schmid (2011: 73), imamo više od 250 definicija terorizma unutar akademske zajednice¹, a međunarodne i razne vladine organizacije operiraju s njih 90-ak. Definicije terorizma nastaju ovisno o istraživačkom rakursu i interesu pa su brojke koje iznosi Schmid posve razumljive. Kompleksnost fenomena očituje se u političkim ciljevima koji su njegov neodvojiv dio, u različitim podjelama, npr. nacionalnim, etničkim, vjerskim, gospodarskim, kulturološkim i dr., u obilju simbolike i, ne manje važno, u zadiranju u pitanje identiteta. Ta kompleksnost djelomično objašnjava definicijsku kakofoniju, no ona ne abolira znanstvenu zajednicu koja u definiranju terorizma nerijetko svjesno nastoji ostvariti partikularne političke i ideološke ciljeve.

Bilandžić (2013: 39) opravdano postavlja pitanje može li se razumjeti terorizam ako se ne može odrediti značenje same riječi, odnosno može li se terorizam, premda nije definiran, znanstveno proučavati. Budući da ne postoji čvrsto i jednoznačno ishodište, tj. objektivna i koncizna definicija, nameće se logičan zaključak da postoji prazan prostor podložan subjektivnom upisivanju značenja i konstrukcijama koje ovise o kontekstu i intencijama, odnosno interesima aktera uključenih u priču. Tako Schmid (2007: 7) s ciljem izbjegavanja defetističkog stava prema kojem je isti čovjek za nekoga terorist, a za drugoga borac za slobodu, razlikuje četiri diskursa o terorizmu: akademski (u kojem je ponuđena konsenzusna definicija), državni (u kojem su definicije uglavnom široke i neodređene), javni (koji se očituje u medijskom korištenju termina terorizam) i diskurs terorista i njihovih simpatizera (u kojem je naglasak na političkim ciljevima, a izbjegavaju se rasprave o sredstvima za postizanje istih). Lisa Stampnitzky (2013) problematizira terorizam u svjetlu diskurzivnog laviranja između znanosti i struke s jedne strane, i države odnosno politike s druge strane, ističući da je terorizam, posebice nakon 11. rujna, došao u središte suvremenog političkog diskursa. Jedan od najpoznatijih autora na ovom području, Walter Laqueur (1977: 3), drži da se terorizam može znanstveno proučavati neovisno o tome što ne postoji generička definicija.

Te nepoznate granice fenomena zasigurno pogoduju vrijednosnoj pristranosti, a velikim dijelom su i rezultat iste. Također, nedefiniranost istraživačima ostavlja velik

¹ U apendiksu iznimno vrijednog priručnika *The Routledge Handbook of Terrorism Research* Schmid daje prikaz prikupljenih 250 različitih tipova definicija terorizma u dugom povijesnom kontinuitetu. Bilandžić i Lucić (2015b), nadograđivši Schmidovu bazu definicija, analiziraju 334 definicije terorizma, ali ni to nije definitivna brojka. Štoviše, ona se neprestano mijenja (raste) i s obzirom na politička (sigurnosna) kretanja u svijetu za očekivati je da će broj definicija terorizma i dalje rasti.

manevarski prostor pa se u takvim okolnostima greška selekcijske pristranosti pri odabiru slučajeva za provjeru teza čini vrlo izvjesnom.

Pitanje državnog terorizma dodatni je prijemor u znanju o terorizmu. Riječ je o specifičnom tipu terorizma kojega provode države, a koji je u studijama terorizma marginaliziran i nerazvijen teorijski koncept, iako povijest ne oskudijeva empirijskom građom koja podupire tezu da on postoji. Evidentno je da *mainstream* znanje o terorizmu isključuje državu kao mogućeg aktera terorističkog akta, odnosno njegovog izvršitelja ili nalogodavca. Laqueur je točno predvidio da generičke definicije terorizma neće biti u skoroj budućnosti (1977: 5–7) jer ne postoji definicija koja može u potpunosti pokriti sve inačice terorizma koje su se u povijesti pojavile (Laqueur 1987: 11). Ako bi se Laqueurov argument za nepostojanje generičke definicije terorizma i prihvatio, ostaje pitanje zašto je državni terorizam zanemaren u znanju o terorizmu, iako zadovoljava sve kriterije široko prihvaćenog stajališta prema kojemu je terorizam uporaba nasilja (terora) radi ostvarenja političkih ciljeva.

Iz većine studija o terorizmu razvidno je da je akademska zajednica prodržavno orijentirana te je jasna tendencija suradnje s državom u definiranju protuterorističkih mjera. Suradnja znanosti i vlasti sama po sebi nije sporna jer bi znanost trebala biti, a nerijetko i jest, korisna i poželjna u kreiranju javnih politika (*policy*), no u slučaju terorizma znanstveno asistiranje vlasti odredilo je smjer cijeloj disciplini i utabalo trag po kojem i danas hodi većina znanstvene javnosti koja ostaje slabovidna, gotovo slijepa, na državni terorizam².

Bez obzira na neprepoznavanje i/ili svjesno zanemarivanje državnog terorizma unutar discipline studija terorizma, ali i u drugim disciplinama društvenih znanosti, postoji i svojevršno opozicijsko krilo koje je vrlo kritično prema *mainstream* struji. Ta je struja istraživača svoje viđenje kretanja u akademskim krugovima počela javno iznositi još početkom 1990-ih ukazujući prvenstveno na protudržavni terorizam kao središte glavne struje mišljenja koja surađuje s politikom, tj. kreatorima javnih politika, utječući tako na percepciju terorizma u javnosti općenito. Takva kretanja Riegler (2009: 1), pomalo cinično, naziva industrijom terorizma (*terrorism industry*) koja proizvodi znanost o terorizmu – terorologiju (*terrorology*) (George 1991: 77), a eksperti odnosno proizvođači iste su terorolozi (*terrorologists*) (Herman i O’Sullivan 1989)³. Sudeći prema sve brojnijoj opoziciji iz redova kritičkih studija terorizma, ali i nekih drugih disciplina⁴, ovaj intrigantan fenomen s margina polako ulazi u aka-

² Tomu u prilog govori i analiza tema svih radova objavljenih od 1990. do 1999. u dva vodeća svjetska časopisa o terorizmu *Terrorism and Political Violence* i *Studies in Conflict and Terrorism*, koja pokazuje da se samo 2% radova bavilo državnim terorizmom (Bilandžić 2013: 40). Bilandžić iznosi rezultate analize još nekih važnih publikacija kao što su *Encyclopedia of Terrorism* (1997), *Dictionary of Terrorism* (2004), *Historical Dictionary of Terrorism* (2009), koje državnom terorizmu od ukupno više stotina stranica posvećuju tek nekoliko stranica ili ni ne koriste sintagmu državni terorizam.

³ Ova terminologija postala je svojstvena diskursu kritičkih studija terorizma, a mnogi svoje radove naslovljavaju upravo tim terminima nastojeći tako skrenuti pažnju na političku i ideološku pristranost glavne struje mišljenja.

⁴ Primorac (2002: 61) ističe kako su filozofi pokazali veću spremnost od sociologa i politologa

demski diskurs o terorizmu. Razlog marginaliziranosti dijelom se može objasniti i metodološkim poteškoćama kao što su problem definicije terorizma, raspoloživosti empirijskih podataka, ograničenja istraživača zbog tajnosti državnih akcija (onih koje spadaju u domenu terorističkih) i sl. Dio objašnjenja je i istraživačka motivacija jer državni terorizam ne ulazi u *mainstream* korpus znanja o terorizmu, kao i to što istraživanje državnog terorizma može biti vrlo nepovoljno za istraživača.

Kako bismo ukazali na vrijednosnu i seleksijsku pristranost u analizi (državnog) terorizma, bitno je ukazati na njegov sadržaj i dati najbliži mogući opis, ako već ne postoji jedinstvena generička definicija. Terorizam možemo opisati kao uporabu nasilja (terora) s namjerom ostvarenja političkih ciljeva. Ili, preciznije, kao prijetnju uporabom nasilja/terora, ili uporabu terora koja posredstvom psiholoških učinaka nastoji ostvariti političke ciljeve (Bilandžić i Lucić 2015b: 57).

Schmid i Jongman su 1988. proveli analizu sadržaja svih definicija terorizma, koja je pokazala da su *nasilje*, *politika* i *teror* najčešće korištene riječi pri opisu terorizma. Važno je istaknuti da je u akademskim krugovima bilo rasprava i nastojanja da se postigne konsenzus oko određenja i definiranja terorizma, što je rezultiralo konkretnijim dogovorima, odnosno postignuta su tri konsenzusa o kojima govori Schmid (2011). Prema Schmidu (2011: 74–76) je treći, tzv. redefinirani konsenzus iznjedrio deset elemenata koji su sastavnice eksplanatorne definicije terorizma. Kad bismo elemente sumirali na ključna obilježja koja određuju terorizam, mogli bismo reći da su to strateška uporaba terora, asimetričnost nasilja, usmjerenost na neborbene mete, širenje straha kao sredstva utjecaja i prisile na širu javnost, prisvajanje moći i ostvarenje političkih ciljeva. Razvidno je da nedržavni akteri ne moraju biti isključivi izvršitelji i nositelji terorizma. Država, jednako kao i svaka teroristička skupina, može se služiti terorizmom i to vrlo lako s obzirom na monopol sile koji posjeduje. Valja napomenuti da termin teror, a onda i terorizam, u zapadni javni diskurs ulazi s jakobinskim režimom (*Regime de la Terreur* (1793–1794)) u kojem je teror (nasilje) bio osnovno sredstvo vladavine i alat za očuvanje i učvršćenje tekovina revolucije. Država, odnosno nositelji vlasti, ovdje su predvoditelji i provoditelji terorizma nad vlastitim stanovništvom. Moderni je terorizam, dakle, državna tvorevina, a država, koja je kroz povijest imala monopol na silu, često je taj monopol zlorabila i umjesto ostvarenja i očuvanja sigurnosti svojih građana ona je u ime nekih drugih ciljeva radila protiv svojih, ali i građana drugih država koristeći se terorističkim metodama.

Takvo tradicionalno shvaćanje države, prema kojemu je država zajednica koja ima „monopol nad legitimnom uporabom sile na određenom teritoriju“ (Weber 2006: 6–7), zavodi istraživače na krivi put. To zasigurno nije valjan argument za sljepoću na državni terorizam i njegovo marginaliziranje. Monopol na silu ne isključuje nelegitimno, nelegalno i nemoralno nasilje koje države provode, a ono se često može, po svim svojim karakteristikama, nominirati terorizmom. Između nekoliko distinktivnih određenja državnog terorizma najprihvatljivijim smatramo ono Ruth Blakeley, prema kojemu je državni terorizam prijetnja nasiljem ili čin nasilja

da uoče problem državnog terorizma te navodi neke autore koji o njemu jasno i sustavno raspravljaju.

koji provode državni predstavnici (*agents*), a koji imaju za cilj potaknuti ekstremni strah među ciljanom publikom kako bi se prisilila na razmatranje promjene svojeg ponašanja (Blakeley 2009: 15).

Zaključno možemo reći da srž terorizma određuje akt terora (nasilja) i njegova politička namjera, a ne akteri. Država kao mogući akter ne može biti *a priori* abolirana kao počinitelj i u objašnjenju terorizma državni terorizam, kao jedan gotovo idealan tip terorizma, svakako ima svoje mjesto. Empirija govori tome u prilog jer se državni terorizam prakticira u gotovo svim uvjetima, u miru, ratu ili izvanrednom stanju. Države u svojim protuterorističkim strategijama koriste državni terorizam kao instrument unutarnje i vanjske politike. Državni terorizam je instrument totalitarnih, autoritarnih i demokratskih (liberalnih) država i ne ovisi o geografskim, kulturološkim, političkim, socijalnim i ekonomskim čimbenicima. Državni terorizam je strategija koju države sustavno provode i neodvojiv je dio državnog djelovanja⁵.

SELEKCIJSKA I VRIJEDNOSNA PRISTRANOST U DRUŠTVENIM ISTRAŽIVANJIMA

U metodologiji komparativne politike selekcijska pristranost jedan je od najčešćih problema s kojima se susreće istraživač pri dizajnu istraživanja, no ona nije ograničena samo na političke komparatiste. U zamku iste mogu upasti svi (društveni) istraživači koji u istraživanju koriste primjere (slučajeve/varijable) kojima nastoje doći do novih ili potvrditi postojeće spoznaje. Greška selekcijske pristranosti temelji se na intencionalnom odabiru zemalja, kao i povijesnih tumačenja i izvora koji podupiru određeno teorijsko stajalište istraživača (Collier 1995: 462).

Kasapović (2013: 165–168) navodi da se selekcijska pristranost pojavljuje u prirodnom i neprirodnom obliku. Prirodna selekcijska pristranost očituje se u odabiru samo poznatih i dostupnih slučajeva, a najčešće je uvjetovana upoznatošću istraživača s jezikom, poviješću, kulturom i politikom proučavane zemlje, dok neprirodna selekcijska pristranost podrazumijeva odabir slučajeva na temelju ovisne varijable, gdje u analizu ulaze samo slučajevi koji govore u prilog polaznoj hipotezi, a isključuju se oni koji ju dovode u pitanje ili opovrgavaju.

Nekoliko je autora pokazalo da je selekcijska pristranost metodološka pogreška koja dovodi do netočnih zaključaka. Barbara Geddes (1990) na primjerima radova nekoliko istraživača objašnjava tri podtipa istraživačke pristranosti i izbora slučajeva koji se provode na ovisnoj varijabli⁶. Collier i Mahoney (1996: 58) govore o zamkama

⁵ Ovdje se ne tvrdi da se države ne razlikuju u načinu provođenja i izvršenja (*modus operandi*) terorizma, niti da su sve države posezale za terorizmom, nego da je državni terorizam činjenica koja se empirijski može provjeriti i potvrditi u različitim kontekstima – vremenskim, geografskim, političkim, socioekonomskim i sl.

⁶ Prvi je „jednostavan primjer odabira u odnosu na ovisnu varijablu“, gdje Geddes daje primjer uspješnog gospodarskog rasta novih industrijskih zemalja (NIC – *new industrializing countries*), Tajvana, Južne Koreje, Singapura, Brazila i Meksika. U drugom primjeru, na poznatoj studiji Thede Skocpol (1979), razmatra pristranost odabira slučajeva u odnosu

seleksijske pristranosti i velikim problemima do kojih ona može dovesti na području komparativne politike i međunarodnih odnosa. Ističu da definicija seleksijske pristranosti ovisi o istraživačkom pitanju i, posebno, o konceptualizaciji ovisne varijable, kao i o tome što pokušavamo objasniti i o čemu govori slučaj. Mahoney i Goertz (2004) u prilog raspravi o izboru slučajeva i strategija za provjeru teorija raspravljaju princip mogućnosti, odnosno metodu izbora nekog od relevantnih negativnih slučajeva, tj. slučaja u kojemu se određeni ishod zasigurno neće pojaviti, a koji pridonosi provjeri određene teorije i kojim se istovremeno, u velikoj mjeri, izbjegava zamka seleksijske pristranosti.

Todd Landman (2008: 70–77) govori o problemu odabira i komparacije slučajeva, a razmatra i pitanje seleksijske i vrijednosne pristranosti. On razlikuje tri tipa seleksijske pristranosti: 1) odabir slučajeva koji se provodi na ovisnoj varijabli⁷; 2) selektivno korištenje povijesnih izvora – intencionalno ili neintencionalno korištenje samo onih slučajeva i tumačenja koji se uklapaju u analizu⁸; i 3) pristranost u vremenskim analizama nastala tumačenjem samo posljednjih zbivanja u dugom povijesnom procesu nekog istraživanih fenomena⁹.

Kod drugog tipa pristranosti, korištenja povijesnih izvora za provjeru određene teorije, postoji mogućnost dvostruke pristranosti: analitičar koji koristi historiografsku građu ne može biti siguran da je ona pisana „bez mržnje i pristranosti” i, kao što navodi Lustick (1996: 605), istraživači procjenjuju točnost historiografske građe i na temelju tih procjena uzimaju u obzir historiografiju na kojoj onda provjeravaju svoje zaključke i teorije. Stoga, osim istraživačke pristranosti (politologa, sociologa, pravnika, ekonomista i dr.), pri odabiru dostupne historiografije nije neopravdano posumnjati u njezinu moguću kontaminaciju koja je mogla nastati zbog vrijednosne i/ili seleksijske pristranosti povjesničara. Pozivajući se na Lustickovu raspravu o historiografskoj građi i seleksijskoj pristranosti, Landman (2008: 76) ističe da historiografija različito opisuje razvoj događaja u prošlosti, da stavlja različit naglasak na pojedine događaje i razlikuje se i po teorijskim sklonostima povjesničara, pa su zaključci, koji se izvode iz studija koje se služe deskriptivnim povijesnim tumačenjima, nužno iskrivljeni.

Vrijednosnoj pristranosti posvećena je mnogo manja pažnja u raspravama o zamkama i greškama prilikom dizajniranja istraživanja u komparativnoj politici. Zasi-

na ovisnu varijablu s argumentom „ovisnosti o prijednom putu”. Treći primjer pristranosti i izbora u odnosu na ovisnu varijablu, tzv. izbor krajnje točke u vremenskoj seriji, Geddes objašnjava na primjeru rada Raula Prebisha *The Economic Development of Latin America and Its Principal Problems* (1950). Više vidjeti u: Geddes 1990: 134–148.

⁷ O ovom problemu detaljnije govori Geddes (1990: 132–133), a odnosi se na odabir slučajeva koji se provodi na ovisnoj varijabli i gdje može doći do precjenjivanja nepostojećih učinaka (varijabli) ili pak podcjenjivanja i zanemarivanja onih učinaka (varijabli) koji postoje. Kasapović (2013: 163) ovu pristranost naziva neprirodna pristranost.

⁸ Kod Kasapović (2013: 163) je pandan ovom tipu pristranosti „historiografski *bias*”, kojeg autorica uz *large-nation bias* svrstava u prirodnu seleksijsku pristranost.

⁹ Ovaj tip pristranosti analogan je trećem tipu pristranosti u raščlambi Geddes – „izbor krajnje točke u vremenskoj seriji”.

gurno zbog toga što vrijednosna pristranost u suštini nije metodološki problem, ali iz nje posljedično mogu nastati metodološke greške, posebice ove ranije razmatrane, pa je ona svojevrsni medij za selekcijsku pristranost. Neupitno je da istraživač u analizu empirije polazi s određenog teorijskog i vrijednosnog stajališta, koje ga može odvesti na metodološki sklizak teren, a to je upravo odabir slučajeva za provjeru teorije, gdje se lako upada u zamku selekcijske pristranosti. Kako bi se rizik vrijednosne, a samim tim i selekcijske pristranosti sveo na čim nižu razinu, istraživač bi u svom radu trebao zadržati znanstvenu objektivnost. Ona pak proizlazi iz istraživačeva kontinuiranog posvjешćivanja vlastitih sklonosti i strasti i izbjegavanja vrijednosnih stavova o fenomenima koje proučava. Max Weber (1986) to naziva vrijednosnom neutralnošću, premda potpuna vrijednosna neutralnost u društvenim znanostima nije moguća, čemu u prilog govori i Landman (2008: 84) koji ističe da je tijekom 20. stoljeća u društvenim znanostima ustanovljeno da spoznaje nisu vrijednosno neutralne. Landman navodi i da je za provođenje valjanih komparacija, s obzirom na prosudbe koje se donose u općoj konstrukciji komparativne studije, „ključno da one budu čim je više moguće javne“ (King i dr. 1994: 8, prema: Landman 2008: 84). Landman (2008: 84–85) smatra da je u tim prosudbama sadržano teorijsko stajalište na kojem je utemeljena studija, tu se utvrđuju ključne varijable studije, specificiran je njezin dizajn istraživanja i evidentna su ograničenja s obzirom na tipove zaključaka koji se iz studije mogu izvesti. Istraživačka transparentnost, koju zazivaju King i Landman, može bitno utjecati na metodologiju i sadržaj studija, odnosno zaključke i teorije koje iz svega proizlaze. U komparativnoj politici je jaka međuovisnost metode i sadržaja posebno vidljiva pa se može reći da je riječ o licu i naličju iste medalje. Metode u komparativnoj politici „pružaju bogat instrumentarij za ispitivanje i objašnjenje opaženih političkih fenomena u svijetu“ (Landman 2008: 363). Smatramo da je upravo usredotočenost komparativne politike na državu prilika da se državni terorizam, kao središnja jedinica analize, izvuče s margina društvenih znanosti i da se objašnjenje terorizma ne svodi samo ili dominantno na aktualne ili neke recentnije primjere akata nedržavnog terorizma koji su snažno odjeknuli u javnosti.

PRISTRANOST U PRAKSI – EMPIRIJSKI PRIMJERI DRŽAVNOG TERORIZMA

U uvodu smo istaknuli da vrijednosna i selekcijska pristranost mogu biti nenamjerne pogreške i nastavak tradicije dominantnog diskursa, odnosno naslanjanje na *mainstream* znanje koje je već odredilo smjer cijele discipline pa i šire. Rečeno je i da nedefiniranost fenomena ostavlja prostor za svjesnu ili nesvjesnu manipulaciju empirijom pri objašnjavanju istoga. I površan uvid u historiografsku građu i pojedine baze podataka pokazuje nam da selekcijska pristranost obilježava produkciju većine znanja o terorizmu. S ciljem podupiranja određenog teorijskog stajališta, u ovom slučaju stajališta da država ne može biti izvršitelj i provoditelj terorističkog akta, istraživači intencionalno odabiru slučajeve, tj. određena povijesna tumačenja i izvore. U nastavku donosimo nekoliko primjera koji neosporno potvrđuju da vrijed-

nosna pristranost, kao i pristranost u izboru slučajeva, bitno utječu na definiranje i objašnjenje terorizma, a napose na državni terorizam.

Sarajevski atentat – globalni primjer učinka državnog terorizma

Unatoč prijeporima o ovom povijesnom događaju, po svim već razmatranim elementima atentat na austrougarskog prestolonasljednika Franju Ferdinanda 28. lipnja 1914. možemo okarakterizirati kao državni terorizam s globalnim učincima. Taj atentat¹⁰ zadovoljava kriterije koji ga klasificiraju kao teroristički akt, a to su „strateška uporaba terora, asimetričnosti nasilja, usmjerenosti na neorbene mete, širenje straha kao sredstva utjecaja i prisile na širu javnost, privajanje moći i ostvarenje političkih ciljeva” (Bilandžić i Lucić 2015a). Atentat je izvršio nacionalistički pokret koji se zalagao za južnoslavensko ujedinjenje i koji je uživao potporu srpskih nacionalističkih krugova. Tajna srpska organizacija Narodna obrana promovirala je srpske kulturne i nacionalne interese, okretala se akcijama protiv Austro-Ugarske i 1911. stvorila tajnu organizaciju Ujedinjenje ili smrt (Crna ruka) na čelu s potpukovnikom Dragutinom Dimitrijevićem Apisom, čelnikom obavještajne službe srpskog generalštaba. Ta je organizacija pružila svu podršku Mladoj Bosni za izvršenje atentata na austrougarskog nadvojvodu. Dakle, srpske državne (obavještajne) strukture sudjelovale su u organiziranju i sponzoriranju terorističkog čina s ciljem ujedinjenja Južnih Slavena. Austro-Ugarska je nedugo nakon atentata objavila rat Srbiji, a cijeli svijet zahvaća globalni val nasilja – Prvi svjetski rat. To je još jedna specifičnost ovog primjera. Nije riječ samo o terorizmu koji je sponzorirala država, a ograničen je na uzak geografski prostor, riječ je o terorizmu koji je imao globalne posljedice.

Totalitarni režimi – terorističke države *par excellence*

Država se terorizmom kao instrumentom vladanja može služiti povremeno, ali i čitava vladavina može biti utemeljena na terorizmu. Bitno je ukazati na mjeru involviranosti države u terorizam kako bi se jasno razlikovale terorističke države od onih koje se terorizmom koriste povremeno. Primorac (2002: 64) to naziva stupnjevima upletenosti države u terorizam, upozoravajući da nije opravdano svaku državu koja se izravno ili neizravno služi terorizmom nazivati terorističkom državom. Primorac predlaže da se naziv terorističke države ograniči na države koje sustavno i trajno koriste terorizam protiv stanovništva. Italija za vrijeme Mussolinija, Hitlerova Njemačka i Sovjetski Savez u Staljinovo vrijeme paradigmatički su primjeri takvih država i državnog terorizma. Te su države sustavno terorizirale svoje stanovništvo, ubijale političke i ostale oponente, odnosno prijetile nasiljem i koristile nasilje s ciljem poticanja straha i prisiljavanja stanovništva da promijeni ponašanje i/ili konzervira

¹⁰ U bazi Global Terrorism Database načini (tipovi) izvršenja terorističkog akta jesu atentat, bombaški napad, oružani napad, infrastrukturni napad, uzimanje taoca, otmice i neoružani napad, a atentat je naveden kao treći najučestaliji u posljednjih 40 godina. Izvor: Global Terrorism Database – GTD, <http://www.start.umd.edu/start/data/gtd> (pristupljeno 26. lipnja 2014).

određeno ponašanje. Primorac eksplicitno ukazuje na to da je u tim primjerima riječ o državnom terorizmu:

Totalitarni režim ide za totalnim ovladavanjem društvom i totalnim jednomljetom svojih podanika. Takvom se radikalnom cilju može težiti samo primjenom isto tako radikalnih sredstava: neprestanim terorizmom, što ga svenazočna i svemoćna tajna policija primjenjuje na atomiziranom i bespomoćnom pučanstvu. (Primorac 2002: 64)

Zanimljivo je da ti primjeri, koje su brojni znanstvenici obradili iz različitih perspektiva i koji su opća mjesta u modernoj povijesti, za većinu istraživača terorizma nisu relevantne činjenice ili su prilično nevidljivi fenomeni u raspravi o (državnom) terorizmu.

Vojne hunte – državni terorizam zemalja u razvoju

Neke zemlje Trećeg svijeta je 1970-ih i 1980-ih zahvatio val terorizma koji su provodili diktatorski režimi koji po svom sadržaju nisu bitno drugačiji od totalitarnih. Državni i prodržavni akteri, najčešće iz vojnih redova, u pojedinim zemljama Južne Amerike, Azije i Afrike provodili su teror nad vlastitim stanovništvom i u ime očuvanja sigurnosti i stabilnosti zemlje pobili su tisuće nominalnih političkih protivnika vlasti i režima. Latinska Amerika je u 20. stoljeću bila sinonim za vojne hunte, a zasigurno je najpoznatija ona argentinska. Nakon burnih političkih događaja, koji se odvijaju na argentinskoj političkoj sceni od kraja Drugog svjetskog rata, 1976. vojska preuzima vlast i uspostavlja jedan od najbrutalnijih režima u Južnoj Americi. Glavna obilježja terora su ubojstva političkih protivnika i nestanci i ubojstva civilnog stanovništva, a sve u okviru tzv. nacionalne sigurnosne doktrine (Pion-Berlin i Lopez 1989: 10). Procjenjuje se da je u provođenju doktrine ubijeno i nestalo više od 30.000 ljudi.

Drugi primjer vojne hunte je čileanski za vrijeme Augusta Pinocheta (1973–1990), čileanska vojna hunta također je provodila nemilosrdan teror nad stanovništvom. Predsjednik Allende je 1973. proglasio opsadno stanje i upravljanje državom povjerio vojsci na čijem čelu je bio Pinochet. Procjenjuje se da je za njegova režima ubijeno i nestalo oko 10.000 ljudi. Iako Pinochetova hunta nije pobila toliko ljudi kao njen pandan u Argentini, neki autori smatraju da je u čileanskom slučaju riječ o „prvom vojnom upravljanju koje je uvelo sustav masovnog ubijanja, nestanka ljudi, zatvorskih kampova i mučenja namijenjenog da generacijama eliminiraju radikalne oponentske političke pokrete“ (Dinges 2004: 262).

Da državni terorizam nije geografski ograničen na Latinsku Ameriku dokazuje primjer Ugande: 1971. državnim udarom na vlast dolazi dotadašnji zapovjednik oružanih snaga Idi Amin i uvodi vojnu diktaturu. Najprije je počeo obračun sa stranim državljanima, a onda se okrenuo ostalim „protivnicima“. Neke procjene govore o oko 300.000 žrtava Aminova režima. Državni terorizam koji je provodio Idi Amin jedan je od najbrutalnijih pa neki autori govore i o „Hitleru u Africi“ (Mealdy i Melady 1977).

Bombardiranje njemačkih i japanskih gradova u Drugom svjetskom ratu – liberalne demokracije na djelu

Iako se može činiti da su ti primjeri tendenciozan pokušaj da se državni terorizam pripíše dvjema paradigmama liberalne demokracije, analizom ovih događaja može se nepobitno utvrditi da je ovdje riječ o državnom terorizmu kao instrumentu vanjske politike. Raspravljajući o moralnom aspektu terorizma i protuterorizma, Primorac (2002: 68) izvodi posve logične zaključke ističući da britansko bombardiranje njemačkih gradova u Drugom svjetskom rata nema ni moralno ni vojno opravdanje. Prvenstveni cilj savezničkog bombardiranja gradova bio je teroriziranje njemačkog stanovništva. U napadima na Hamburg 1943. poginulo je oko 40.000 civila, a u bombardiranju Dresdena 1945. poginulo je oko 30.000 civila. I Malešević smatra da bombardiranje Dresdena nije imalo nikakvu vojnu ili stratešku važnost, ali takve ekstremno nasilne epizode široki slojevi stanovništva smatraju opravdanim jer je njihov ishod bio „(tobože) slobodniji, pravedniji i bolji društveni poredak“ (Malešević 2011: 287–288). Premda savezničke snage i šire mase opravdavaju ovaj čin i s vojnog i s moralnog polazišta, za mnoge je autore¹¹ bombardiranje njemačkih gradova, posebno Hamburga i Dresdena, eklatantan primjer ratnog zločina i teroristički čin, jedan od najvećih u povijesti. Bombardiranje japanskih gradova još je jedan primjer fizičke likvidacije tisuća nevinih ljudi, a glavni akter, odnosno egzekutor ponovno je liberalno-demokratska država. Amerikanci su prvi put u povijesti upotrijebili nuklearno oružje, a u napadu na Hiroshimu i Nagasaki 1945. ubijeno je preko 250.000 ljudi od direktnog napada i od posljedica zračenja. Iako se ta dva čina nerijetko promatraju kao neizbježni za završetak Drugog svjetskog rata i u tome se traži njihovo vojno pa i moralno opravdanje, nije teško pronaći suprotna stajališta¹². Kako bi objasnili ovakve i slične slučajeve i ukazali na elemente terorizma u državnim aktivnostima, autori nerijetko objašnjavaju distinkciju *ius ad bellum* i *ius in bello*. Time nastoje pokazati da određene vojne akcije nisu opravdane ni s moralnog ni s pravnog aspekta, odnosno po načelima ratnog prava.

Tajne akcije – državni terorizam obavljen velom tajni

Tajne akcije (*covert actions*) su vjerojatno najzanimljiviji aspekt državnog terorizma upravo zbog svoje tajnosti. Kad bi se u javnosti više znalo o takvim akcijama država, možda bi se i na terorizam i državni terorizam gledalo drugačije jer tajne akcije imaju najviše poveznica s akcijama koje provode nedržavne terorističke organizacije. Tajne akcije su proizvod hladnoratovskog razdoblja i korištene su u vanjskopolitičke, a poslije i u unutarpolitičke svrhe. Bilandžić kaže da su „elementi institucionaliziranih tajnih akcija ustvari eufemizam za državni terorizam“ (2013: 45). Za Godsona (1981:

¹¹ O povijesnim činjenicama savezničkog bombardiranja njemačkih gradova u Drugom svjetskom ratu, moralnim pitanjima vezanim uz taj čin te britanskom i njemačkom pogledu na te događaje govori knjiga *Terror from the Sky: The Bombing of German Cities in World War II* (2010) urednika Igora Primorca.

¹² Više u: Ray (2005), Walzer (2006), Awan (2015).

1) su to akcije „treće opcije“, tj. nalaze se između diplomacije i rata, a podrazumijevaju pokušaje vlade da utječe na događaje u drugim državama ili teritorijima bez otkrivanja svoje umiješanosti. Za vrijeme hladnog rata one su bile važan, prije svega američki instrument za postizanje strateških ciljeva, a nerijetko su dovodile do ugroze nacionalne sigurnosti u zemljama u kojima su provođene.

Središnja obavještajna agencija SAD-a CIA (Central Intelligence Service) bila je ključna u provedbi tajnih akcija. CIA je aktivno provodila politiku rušenja vlada u drugim zemljama, ubijanja nepodobnih državnika i uspostavljanja podobnih (proameričkih), gušenja pobuna i sl. Između brojnih primjera CIA-inih tajnih akcija, Bilandžić navodi sljedeće: 1) 1953. u operaciji Ajax CIA u suradnji s britanskom Tajnom obavještajnom službom (Secret Intelligence Service – SIS) ruši tadašnjeg iranskog premijera Mohameda Mossadega i na vlast dovodi prozapadnjački orijentiranog šaha Rezu Pahlavija¹³; 2) CIA 1954. u Gvatemali provodi tajnu akciju Success kojom ruši vladu Jacoba Amenza Guzmana; 3) početkom 1960-ih CIA pokreće protuvladine snage koje izvršavaju državni udar u Zairu, a rezultat je ubojstvo dotadašnjeg premijera Patrice Lumumbe na čije mjesto dolazi proamerički Joseph Mobutu; 4) 1960-ih sudjeluje u rušenju i ubojstvu južnovijetnamskog lidera Ngo Dinh Diema i lidera Dominikanske Republike Rafaela L. Trujilja; 5) CIA je 1973. u Čileu tajnim akcijama Track I i Track II potaknula vojsku na vojni udar kojim je srušen i ubijen predsjednik Salvador Allende (Bilandžić 2005: 227–229).

To su samo neke tajne akcije koje je CIA provodila s ciljem ostvarenja i zaštite nacionalne sigurnosti, kao i strateških interesa SAD-a koji su se u hladnom ratu najviše odnosili na zaustavljanje širenja komunizma u svijetu te prenošenja i „ugrađivanja“ institucija liberalne demokracije u zemljama diljem svijeta, odnosno „izvoza zapadnjačkih vrijednosti“. Analiziramo li spomenute tajne akcije, kao i brojne druge, nesumnjivo je da mnogi njihovi elementi zadovoljavaju one kojima smo opisali terorizam, a kako su iste vršene od strane i/ili pod pokroviteljstvom države, neupitno je riječ o državnom terorizmu.

ZAKLJUČAK

Većina iznesenih empirijskih primjera evidentne su povijesne činjenice dostupne i poznate široj javnosti. Historiografska građa za njih stoji na raspolaganju svakom istraživaču¹⁴, no uvijek je otvoreno pitanje hoće li je i kako upotrijebiti u svom objašnjenju terorizma. Možda upravo manifestnost državnog terorizma zamagljuje pogled istraživačima i čini se kao da je riječ o legalnom i legitimnom državnom djelovanju,

¹³ Dokumenti o ovoj CIA-inoj tajnoj akciji izašli su na vidjelo i poslije su objavljeni u medijima. James Risen 2000. godine u *New York Timesu* objavljuje oveći članak „Secrets of History: The CIA in Iran“. Članak je dostupan i na: <http://xa.yimg.com/kq/groups/18811278/850851811/name/Iran+-+Secrets+of+History+-+The+CIA+in+Iran.pdf>

¹⁴ Čak i za kontroverzne i velom tajni obavijene tajne akcije danas postoje dostupni izvori (deklasificirana službena dokumentacija, memoari aktera, izlaženje u javnost brojnih svjedoka vremena i sl.) pa je i u tom smislu dostupnost građe istraživačima neupitna.

bez obzira na posljedice. Nameće se zaključak o sustavnom ignoriranju ovih i sličnih primjera u dominantnom diskursu u terorizmu, odnosno o postojanju seleksijske pristranosti kao konstante *mainstream* znanja o terorizmu. Seleksijska pristranost u studijama o terorizmu uglavnom je generirana iz vrijednosne pristranosti, a ona je pak rezultat desetljećnog nastojanja da se terorizam prikaže isključivo kao nedržavni kako bi države mogle određivati svoju politiku spram terorističkih organizacija. Znanost i politika su se povezale još 1970-ih i otada glavnina znanstvenika i stručnjaka s područja terorizma asistira politici. U tom asistiranju istovremeno se perpetuiru problem vrijednosne pristranosti koja je ostavila dug i dubok povijesni trag postavši nevidljiva za brojne istraživače. U mnogim slučajevima zasigurno se radi o nesvjesnoj pristranosti i radu bez kritičkog propitivanja postojećeg znanja.

Međutim, javila se i kritička struja mišljenja koja podriva postojeći dominantan diskurs i u središte stavlja vrijednosnu pristranost, odnosno ukazuje na znanstveno asistiranje državi iznoseći brojne zanemarene primjere državnog terorizma i tako pokazuje da je na djelu i seleksijska pristranost. Vratimo li se na Collierovu i Mahoneyjevu definiciju prema kojoj seleksijska pristranost ovisi o tome što pokušavamo objasniti i o čemu govori slučaj, jasno je da oni koji objašnjavaju terorizam kao isključivo nedržavni ne uzimaju u obzir primjere državnog terorizma. Možemo reći i da je u studijama slučajeva dominantnog korpusa znanja riječ o neprirodnoj seleksijskoj pristranosti s obzirom na to da brojni primjeri državnog terorizma, od kojih smo neke naveli, nisu povijesno, geografski, kulturološki ili politički uvjetovani. U većini slučajeva riječ je o općim mjestima novije povijesti za koje postoji historiografska građa dostupna svima, a tehnologija i suvremene baze podataka bitno olakšavaju istraživački posao. U tom smislu, možemo se složiti s terminologijom kritički orijentiranih krugova i reći da je postojeći dominantni diskurs o terorizmu „industrija terorizma“ koja proizvodi „terorologiju“, a proizvođači, odnosno „terorolozi“ su državni asistenti i vrijednosno pristrani istraživači u čijim očima i radovima država ne može biti teroristička niti može provoditi terorističke akcije.

LITERATURA

- Awan, Akil. 2015. Hiroshima and Nagasaki: the single greatest acts of terrorism in human history? <http://www.newstatesman.com/world-affairs/2015/08/hiroshima-and-nagasaki-single-greatest-acts-terrorism-human-history>
- Bilandžić, Mirko. 2005. Tajne operacije CIA-e kao komponenta vanjske politike SAD-a u posthladnoratovskom razdoblju. *Polemos* 8(1–2): 221–238.
- Bilandžić, Mirko. 2013. Contribution to the Debate on Terrorism: Is there a State Terrorism. *Contemporary Macedonian Defence* 24(10): 39–57.

- Bilandžić, Mirko i Danijela Lucić. 2015a. Controversy over the Sarajevo assassination – Is it a terrorist act? *Diogen. Special book of proceedings*, 11: 131–142. http://www.diogenpro.com/uploads/4/6/8/8/4688084/mirko_bilandzic_danijela_lucic_final_paper.pdf
- Bilandžić, Mirko i Danijela Lucić. 2015b. The plurality of meanings ‘terrorism’ – the theoretical and practical importance of understanding the phenomena. *Security Dialogues* 6(1): 43–60.
- Blakeley, Ruth. 2009. *State Terrorism and Neoliberalism: The North in the South*. London, New York: Routledge.
- Collier, David. 1995. Translating Quantitative Methods for Qualitative Researchers: The Case of Selection Bias. *The American Political Science Review* 89(2): 461–466.
- Collier, David i Mahoney James. 1996. Insights and Pitfalls. Selection Bias in Qualitative Research. *World Politics* 49(1): 56–91.
- Dinges, John. 2004. *The Condor years: how Pinochet and his allies brought terrorism to three continents*. New York: The New Press.
- Geddes, Barbara. 1990. How the Cases You Choose Affect the Answer You Get: Selection Bias in Comparative Politics. U: *Political Analysis: An Annual Publication of the Methodology Section of the American Political Science Association*, Vol. 2, ur. James Stimson. University of Michigan. Str. 131–150.
- George, Alexander L. 1991. The Discipline of Terrorology. U: *Western State Terrorism*, ur. Alexander L. George. Cambridge: Polity Press. Str. 76–101.
- Godson, Roy, ur. 1981. *Intelligence Requirements for the 1980's: Covert Action*. Washington: National Strategy Information Centre.
- Herman, Edward i Gary O'Sullivan. 1989. *The "Terrorism" Industry: The Experts and Institutions That Shape Our View of Terror*. New York: Pantheon Books.
- Kasapović, Mirjana. 2014. Izlazak iz Lepušićeve? Hrvatska komparativna politika i političkaznanost četvrt stoljeća od početka političke tranzicije. *Anali Hrvatskog politološkog društva*, sv. 10, br. 1, str. 163–186.
- Landman, Todd. 2008. *Teme i metode komparativne politike*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Laqueur, Walter. 1977. *Terrorism*. London: Weidenfeld and Nicholson.
- Laqueur, Walter. 1987. *The Age of Terrorism*. Boston: Little Brown.
- Lustick, Ian. 1996. History, Historiography, and Political Science: Multiple Historical Records and the Problem of Selection Bias. *American Political Science Review* 90 (3): 605–618.
- Malešević, Siniša. 2011. *Sociologija rata i nasilja*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Mahoney, James i Gary Goertz. 2004. The Possibility Principle: Choosing Negative Cases in Comparative Research. *American Political Science Review* 98(4): 653–669.
- Mealdy, Patrick Thomas i Margaret Mealdy. 1977. *Idi Amin Dada: Hitler in Africa*. Kansas City: Sheed Andrews and McMeel.

- Pion-Berlin, David i George A. Lopez. 1989. Of Victims and Executioners: Argentine State Terror, 1976–1983. Working paper. The Helen Kellogg Institute for International Studies. <https://www3.nd.edu/~kellogg/publications/workingpapers/WPS/117.pdf>
- Primorac, Igor. 2002. Državni terorizam i protuterorizam. *Politička misao* 39(3): 60–74.
- Primorac, Igor, ur. 2010. *Terror from the Sky: The Bombing of German Cities in World War II*. Oxford – New York: Bergham Books.
- Ray, Gene. 2005. *Terror and the sublime in art and critical theory: from Auschwitz to Hiroshima to September 11*. New York: Palgrave Macmillan.
- Riegler, Thomas. 2009. "Terrorology": Who Analyses and Comments on the Terrorist Threat? 2nd Global Conference: Intellectuals – Knowledge, Power, Ideas. <http://www.inter-disciplinary.net/wp-content/uploads/2009/04/riegler-paper.pdf>
- Schmid, Alex P. i Albert J. Jongman. 1988. *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories and Literature*. Amsterdam: North-Holland Publishing Company.
- Schmid, Alex P. 1992. The Response Problem as a Definition Problem. *Terrorism and Political Violence* 4(4): 7–13.
- Schmid, Alex P. 2011. The Definition of Terrorism. U: *The Routledge Handbook of Terrorism Research*, ur. Alex P. Schmid. London – New York: Routledge. Str. 39–98.
- Skocpol, Theda. 1979. *States and Social Revolutions: A Comparative Analysis of France, Russia, and China*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stampnitzky, Lisa. 2013. *Disciplining Terror: How Experts Invented "terrorism"*. Cambridge – New York: Cambridge University Press.
- Walzer, Michael. 2006. Terrorism and Just War. *Philosophia* 34: 3–12.
- Weber, Max. 1986. *Metodologija društvenih nauka*. Zagreb: Globus.

SELECTION AND VALUE BIAS IN THE SURVEY OF (STATE) TERRORISM

Danijela Lucić

SUMMARY

The selection bias is reflected in the choosing only those cases which confirm the researcher's thesis, while the value bias is associated with research preferences, values and attitudes on the subject of research. The mainstream terrorism studies are focused on the non-state terrorism, the one carried out by a terrorist organisation. These studies do not discuss the state terrorism, means the one carried out and aid by states. Ignorant attitude of the majority of scientists and experts is the result of several years of collaboration with the state authorities which used this knowledge for the policy defining. The conclusion is that the relationship between science, experts and state authorities has resulted in the value bias that generates a selection bias so genuine examples of state terrorism were not taken into account to explain (the state) terrorism.

Key words: terrorism, state terrorism, selection bias, value bias.